

Tadas Valančius

Teisės studentas, 25 m.

Liepos 20 diena:

Išvažiuoju su mintimi, kad grįšiu geresnis.

Traukinių stotyje permirkę patenkam į tikrą maišalynę. Daugybė žmonių: užklydusių, įsispraudusių minioje, spaudžiančių ranką, pasakojančių apie savo susidūrimą su Sibiro Šiaure. Viskas tetrunka nepilną valandą. Pirmą kartą atsidūriau kitoje barikadų pusėje. Šypsena sukėlė klausimas apie tai, su kokiomis nuotaikomis išvykstu darganotu oru. Taigi, kad puikiomis. O kaip kitaip galėtų būti?

Tiesa, pirmą kartą lipu į vagoną, važiuojantį ištisą naktį. Pirmą kartą jis išveža mane už Lietuvos ribų. Čia už lango pamažu nyksta lietuviški vaizdai, susimąstę veidai, besišypsantys stiuardai ir nesibaigiantis dundesys. Mūsų muitininkai su šypsena žiūri į mus: „Matėm jus per televizorių!“, „Laba diena, o, šiandien kaip tik žiūrėjom į jus per televizorių“. Smagu. „Visi kartu ir žiūrėjot, kaip mes išvažiuojam?“. „Žinoma, kartu dirbam, kartu ir televizorių žiūrim“. Traukinyje mums sensacija tapo tai, kad ne tik prie burokėlių sriubos, bet ir prie vištienos gabalėlio atneša juodos duonos riekelę. Turbūt nė vienas nebuvom pratę padėti į šalį įrankius ir atsikąsti duonos, tuomet, kai valgom antrą patiekalą. Važiuojam tolyn nuo Lietuvos.

Tą patį vakarą daviau dar vieną interviu. Jo metu išsigvildeno įdomi mintis. Jų paprastai man netrūksta, bet ne visada turiu kam jas papasakoti.

Prisiminiau dar mokyklos suole išgirstus žodžius – vienintelis mokslas yra fizika. Fizika, kurios vienas šviesulių A.Enšteinas suformulavo energijos tvermės dėsnį. Pagal vadovėlį jis skamba maždaug šitaip: energija iš niekur neatsiranda ir niekur neišnyksta. Į Sibirą savų motyvų vedina šiandien išvyksta 16 žmonių ekspedicija. Tačiau mus visus vienija ir bendras

suvokimas, bendras tikslas. Išvykstame tvarkyti kapinių, kurios metams bėgant palengva nyksta nuo svetimos žemės paviršiaus. Tie žmonės mylėjo, džiaugėsi, kentėjo ir mirė. Juos priglaudė žemė, tačiau ta energija, su kuria jie gyveno, ji negalėjo išnykti. Ta pati energija dabar ten veda mus. Esu tuo tikras.

Liepos 21 diena:

Traukinyje išsimiegoti niekad neteko. Ne išimtis ir šis kartas. Suprantama, per naktį važiuoju pirmą kartą, tačiau ir miego kiekybė, ir kokybė anaipol nėra tokia, prie kurios būčiau pratęs.

Šiek tiek baiminausi to, kad miego trūkumas pakenks tai dvasiai, su kuria palikau Lietuvą.

Nors nubudom visi maždaug dvi valandas prieš didingąją Rusijos sostinę, Maskva mums vaidenosi jau gerą valandą prieš išlipant. Sunku įsivaizduoti, kaip ji atrodo, ypač kai girdėjęs, skaitęs ir matęs ją esi įvairiausiai rakursais. Deja, išlipus įvairiausi lūkesčiai užsimiršo. Teliko masiškumo ir pilkumo įspūdis.

Iš čia visam gyvenimui tikrai išsivešime patį šilčiausią sutikimą Lietuvos ambasadoje. Sumuštiniai, karšta kava, su kuria buvome sutikti buvo skaniausia, ką valgėme per pastarąsias dvi dienas. Mūsų sutikimo nuotaika, akivaizdu, taip pat buvo subrandinta, kaip ir alkis mūsų skrandžiuose. Paskutinės misijos dalyviai lankėsi prieš metus, ir matyti, jog šis sutikimas ambasadai yra ypatingas įvykis. Buvome laukti, sulaukti ir tai buvo be proto malonu. Jautėmės lietuviškos žemės lopinėlyje kaip namuose.

Prieš skrydį nusiteikėme užmiršti, kas mums iki šiol buvo rytas ar vakaras, naktis ar diena. Pakibus virš Sibiro pradings 5 valandos. Aklimatizacijos terminas absoliučiai daugumai mūsų buvo svetimas. Leidžiamės į vieną svarbiausių savo gyvenimo etapų. Galvoje ramu. Ar viskas susijautų, ar sugultų į savo vietas, mūsų kryptis ir misija aiški. Stačia galva neriame į

Sibirą. Nuo šiol malonius dalykus keis ne tokie malonūs, tačiau svarbiausia, kad parvežtume žinią apie savo ir tautiečių darbus namo.

Liepos 22 diena:

Apie miego ir nubudimo istoriją šis rytas nutyli. Lėkdami virš žaibais besispjaudančio Sibiro pasivijome ir aplenkėme bekylančią saulę. Romantika veržtūsi per kraštus, jei nebūtume tokie nuvargę. Vakar mūsų fantazijos klodus sudrebinęs galvosūkis, kaip sėkmingai pervežti beveik 30 kilogramų sveriantį kryžių tokį, kokį jį pasiėmėme Vilniaus geležinkelio stotyje, išspręstas puikiai. Mantas ir Eugenijus paaukojo šiam tikslui savo miego kilimėlius ir dabar galime lengviau atsipūsti. Šiurpoki vaizdiniai apie bagažo turinį traiškantį daiktų mėtymą į lėktuvą užsimiršo.

Krasnojarskas. Po maratono traukiniais lėktuvais, sėdame į daugiau kaip 8 valandas mus vešiantį autobusiuką. Pasirinkimo jokio, visgi važiuojame paskutiniu Pietų Korėjos technikos klyksmu.

Pagaliau kertame simbolinę Chakasijos sieną. Įveikėme daugiau kaip 5 tūkst. kilometrų. Kelionė be gailėsčio pasiglemžė paskutinius jėgų likučius. Vairuotojo pasakojimai apie savaites trunkančius karščius iki 40 laipsnių nenudžiugino, tačiau čia karštis kiek kitoks. Jeigu pas mus tokiu oru net pavėsyje neįmanoma išverti, čia dar tikrai nėra taip blogai.

Per pertraukėles tarp snūduriavimo ir pokalbių už lango dėmesį kaustydavo su horizontu susiliejančios mėlynos kalnų viršūnės, o iki jo – Sibiras, pirmą kartą gyvenime. Pravažiuojame moterį ant arklio nugenančią karvių bandą, mus lenkia šeštas žiguliukas.

Pasiekę Abakaną spaudžiame ranką ekspedicijos vadovui. Sostinė – paskutinis slenkstis, kurią perlipę žinome atsiduosiantys į rankas (ne)svetingai taigai. Visa tai, ko atvažiavome, stovės mums prieš akis. Ateitį turime palikti už nugaros, o praeitį matyti priešaky.

37 ekspedicija į lietuvių tremties vietas ir virš 300 aplankyto kapinaičių. Tai 4/5. Penktadalis dar liko. Statistika, kurią turėjome „suvirškinti“ per vakarinį susitikimą su G.Alekna. Manau, kad iš to, ką išgirdome, kiekvienas mūsų atrado kažką, kas norom nenorom įlindo galvon.

Man į atmintį iš viso pasakojimo įstrigo tai, kad prieš dvidešimtmetį į tremties vietas ėmę plūsti mirusių tremtinių artimieji, tiesiogine to žodžio prasme, sudrumstė šventą kapų ramybę. Išversti kapai, išjudinti kryžiai ne tik nepuošia čia likusiųjų amžino poilsio vietų, tačiau paspartina jų irimą. „Užtenka išversti vieną kapą, ir tai kaip grandininė reakcija verčia iš savo vietų net ir tvirčiausius, aukščiausius atminties ženklus“, – girdėjome šiandien pasakojant. Kaip ten bebūtų, tai yra tautos memorialas. Ne visiems lemta net ir po mirties grįžti ten, iš kur buvo išvežti. O kitų artimųjų ilgesys pila dulkes ant svetimo kapo. Mes čia, kad pristabdytume įsibėgėjančią procesą.

Liepos 23 diena:

Kelionė Chakasijos stepėmis į šalies gilumą, net ir galvai užiant nuo įvairiausių minčių, yra tai, apie ką neparašyti, tiesiog negalima. Prieš keliasdešimt metų čia virė gyvenimas, o dabar leidžiamės žvyru nupiltu takeliu, o už nugaros likusios dulkės nusėsta ant kiaurų stogų. Kažkada čia buvo paštas, parduotuvės, gamyklos, o dabar griūvantys namai, kiauri langai, aplink bėgiojančios kiaulės. Greta upelio sumesti šlapi skudurai rodo, kad čia kažko neseniai būta. Stabtelim. Ant kalno kapinių tvorelės epizodas, tačiau kryžių nematyt. Pasakojo, kad čia buvę lietuvių tremtiniai, tačiau taip ir neaišku, ar ant šio kalnelio kažkas palydėtas į paskutinę

kelionę. Lietuviškų kapų jose nėra. Stačiatikių kryžių jūra rodo, kad katalikiškai čia niekas iš lietuvių nepalaidotas.

Šiandien sutvarkėme šešis kapus vienoje vietoje, dar penketą kitoje. Tačiau skaičiai lieka skaičiais.

Pirmosiose kapinaitėse apaugęs erškėčiais stovi 4 metrų didžiulis kryžius, o greta jo išdegusioje žolėje guli mažesnis kryželis. Stovėjusįjį perstatėme, patrumpinome ir šitaip prailginome jo amžių dar bent dešimčiai metų.

Per dieną viso trys kapinaitės. Vienose nieko nebuvo. Kitose apsuptas dar stovinčios metalinės tvorelės savo storu kamieniu išsikerojęs medis, o greta jo guli sutrūnijęs kryžius.

„D.P.“ – mirusiojo inicialai, greta kurių parašyta ir mirties data 1956 m. Tai kapas, apie kurį dar likusi blunkanti skurdi informacija, o kur likusieji keturi kapai... tik aišku, kad jie čia, netoliese. Aplink žolės, nuspirtas degtinės butelis ir šiukšlių krūva. Su geranoriška vairuotojo pagalba sau pasilengvinome maršrutą. Bent iki vieno iš jų būtų tekę žygiuoti, o dabar pavyko prie jų privažiuoti. Sutaupėme laiko dar vienam žygiui. Šiąnakt pirmą naktis palapinėje. Pirmą ugnį po žvaigždėtu dangumi, vakariene prie laužo ir pokalbiai.

Liepos 24 diena:

Pirmosios išgirtos Sibiro žvaigždės virš galvos padarė savo. Tačiau jau vakar vakare matėme kapinaičių kontūrus ant kalno. Į jį šiandien kopiname. Imeko kapinės. Pirmą kartą prieš akis išdygo visa eilė lietuviškų kapų. Nebepamenu, kada paskutinį kartą taip žliaugė prakaitas. Užsimojau užnešti pusę mūsų atsivežto kryžiaus, o ant nugaros pūpsėjo dar ir sava manta, vabzdžiai, kaitinanti saulė ir dygios žolės kelionei džiaugsmo nepridėjo.

Čia stūksantis 3 metrų kryžius kliba, tačiau vis dar laikosi įsitvėręs išdžiūvusios žemės. Už jį didesnis kryžius guli greta, ant jo kažkada čia įspausto nukryžiuotojo siluetas. Per nepilną pusvalandį išnyko šią vietą apdengę krūmynai. Tačiau kryžius trupa rankose, todėl į naujai iškastą duobę jį kėlėme su didžiule baime ir kruopštumu. Vieta tapo šviesesnė. Nurautos žolės ataugės per 20 dienų, o iš naujo atstatytas kryžius stovės bent dvidešimtmetį.

Popiet atvykome į Taštypą. Čia mus pasitiko rajono meras, kuriam labai įdomus buvo mano ūgis. Žodį Sabonis čia turbūt girdėjome dažniau nei per pastaruosius dvejus metus. Visi jį žino. Aišku turėjau nuolankiai paaiškinti, kad Sabonis net už mane didesnis.

Taštypas – nedidelis miestelis, bent jau lietuviškais mastais. Žmonės čia labai vertina ir didžiuojasi viskuo, ką turi. Išklusėme ilgą istoriją apie nugriautą cerkvę, perkeltą mokyklą, muziejų. Viso to greičiausiai gyvenime daugiau nebeišvysime.

Pasiūliau maisto grupei partįsti produktus. Miestelyje susilaukėm didžiulio susidomėjimo. Žmonės nesivaržydami priėję klausia, kas mes tokie, kad mus per televizorių vis rodo. Mes savo ruožtu pasiteiraujam apie čia gyvenančius lietuvius. Vietiniai prisiminė čia kažkada gyvenusius Stonį, Valatkevičių, dar vieną, berods, vis dar gyvą, lietuviško kraujo turinčią senyvo amžiaus moteriškę, gyvenančią kažkur miške. Tiek žinių. O gaila. Įsijungti diktofoną ir čia parvežti bent keletą lietuviškų žodžių dabar atrodo, kad būtų žygdarbis.

Taštypo centrinė parduotuvė arba „gastronomas“, tai ką kiekvienas taip pat slapta vylėmės išvysti. Čia yra vieta, kurioje gyvena 8 tūkst. gyventojų, arba laiko mašina. Makaronai, miltai, kruopos maišuose, bačkose silkė, o bulvių čia apskritai niekas neturi. Deja, pašte neatradome atvirlaiškio ir negalime nusiųsti žinutės į Lietuvą, nors ją turbūt būtume gavę dar po keleto savaičių, kai patys grįšime namo.

Liepos 25 diena:

Šiandien mums didžioji tiek tiesiogine, tiek perkeltine to žodžio prasme diena. Ant ką tik nušienautos pievutės, apjuostos kvepiančiomis šieno kaugėmis ir ne pirmą dešimtį skaičiuojančiomis tvoromis, įsikūrėme didžiulio, miškais apaugusio kalno papėdėje. Tame kalne palaidota apie 30 lietuvių. Tai kelionės apogėjus, prioritetų sąrašo viršūnėje atsidūrusios kapinaitės. Vienareikšmiškai.

Prieš mus esančio įspūdingo peizažo fone prieš keletiasdešimt metų dar buvo didžiulis kaimas Balachtašas. Miško ūkyje sovietmečiu čia dirbę tremtiniai gyveno pasklidę didžiulėje teritorijoje, kurioje dabar vien aukštos žolės, plytintys krūmynai ir spiečiai įvairiausių vabzdžių. Žyzimas čia atrodo, kad niekad nesiliauja.

Vieninteliai čia kažkada virusio gyvenimo ženklai – samanomis ir žole padengti miško paūksmėje stovintys milžiniški kryžiai. Tai vaizdas ir darbas, dėl kurių sukorėme šitokį kelią. Pagaliau vizija virsta realybe.

Iš po samanų patalo ištraukėme sunkiai nupasakojamo dydžio kryžius. Kai kurie jų trupa rankose, o iš kitų likęs tik samanų kupstelis. Tiesiog akivaizdu, kad čia guli kryžius, tačiau jį šluojant, šluojasi jis pats. Vis dar stovintys kryžiai pakrypę tokiu kampu, kad sunku įsivaizduoti, kas juos vis dar išlaiko.

Greta daugelio gulinčių ar stovinčių kryžių – išversti kapai. Mirusiųjų artimieji palaikus iš čia išvežė prieš keliolika metų, tačiau jų palikta betvarkė šios vietos anaipol nepuošia. Tai vieta, kuri emocijų ir šventumo pojūtį sukeltų kiekvienam lietuviui. Tačiau kapinės nebeatrodo tokios svetingos čia vis dar besiilsintiems tautiečiams. Jei jaučiame kilnumą ir pagarbą savai tautai, suprantame, kokia šventa mūsų žemė, galbūt sukorus tokį kelią užtektų laiko užversti

kapą žemėmis. Juolab, kad į jo vietą netrukus žnektelės stovintis kryžius. Tas pats, kurį nuo žemės keliame, arba jau nebepakeliame šiandien.

Iki pietų iš 9 kryžių, kuriuos supratome galintys pakelti, pastatėme penkis. Atvėrėme jiems dangų nuo per laiką įsigalėjusių krūmynų ir sutankėjusių medžių šakų. Neapleidžia jausmas, kad pasiekėme taip greit visos ekspedicijos zenitą.

Kai nuo žemės pakilo ir likusieji, akys raibo nuo kontrasto. Neatsargius žingsnius, kuriuos žengėme užlipę ant kalno, bijodami užlipti ant gulinčio kryžiaus, pakeitė tvirti ir užtikrinti žingsniai. 9 čia amžino poilsio vietas žymintys kryžiai žvelgia į Vakarų, namo, į Lietuvą.

Dešimtąjį žliaugiant prakaitui ir prie jo storu sluoksniu sėdant dulkėms įbetonavome patys. Čia pagarbą šiai vietai simbolizuos mūsų atvežtas 2,5 metro aukščio, lietuviško ažuolo kryžius. Jis pažymės ne tik mūsų misiją, bet ir tremties vietą šiuose miškuose, vietinių, kaip kalno su didžiuliais kryžiais, prisimenamą vietą.

Lietuvius visi prisimena kaip darbščius, atsakingus ir nuoširdžius žmones bei mini vien geru žodžiu. Džiaugiamės, nes vienas mūsų tikslų išpildytas su kaupu.

Liepos 26 diena:

Per naktį sustingo cementas. Iš Lietuvos atsivežiau ir prašymą Dievo užmirštam kampelyje palikti mažą rožančių. Toks jis buvo, o dabar apie jį Dievui priminėme tikrai ilgam.

Greta esančiame Maturio kaimelyje pasijutome tikra sensacija. Žmonės vienas po kito ėjo pasižiūrėti, kas čia atsitiko. O fone vaikai jojantys ant paršelio, paršelis ant vaiko, žvilgančių arklių kaimenė autobuso stotelėje, purvo voniomis besimėgaujanti kiaulių šeimyna, išsišovusiais šonkauliais iškepusią žolę rupšnojantys veršeliai... Nors viskas iš pirmo

žvilgsnio primena betvarkę, tačiau tai harmonija, kurioje gyvena, myli, džiaugiasi ir kenčia žmonės.

UAZ pusę grupės vežė 12 kilometrų turbūt kiekvieno adrenalino gerbėjo svajonių trasa: per didžiausius griovius, kalnų upes, pelkynus, žoles. Vietinių pasakojimu, nuo žemės paviršiaus išnykusio Miziugolo kaimelio kapinaitėse turėtų būti bent du lietuviški kapai. Galbūt ir daugiau. Kapines turime susirasti patys. Dairomės dangų remiančių kryžių, tačiau aplink nė ženklo, kad jų kažkada čia būta. Vien bekraštė taiga ir kalnai už kalnų. Pasklidom kapinių ženklo ieškoti nieko apie jas nenutuokdami, o krūvon susirinkom būtent toje vietoje, kur neseniai pralingavo didžiulis lokys. Šalia gulėjo į šipulius nuo smūgio suskilęs didžiulis rąstas.

Jau susiruošėm atgal į automobilį, bet mus atvežęs vairuotojas staiga prisiminė, kad kapinės ant šalia esančio kalnelio. Prasibrovo pro už mus aukštesnes dilgėles, radom plotelį, apie kurį duomenų nedaug. Čia stovi keli provoslaviški kryželiai ir į dangų ištįsę mūsų kryžiai. Vieno jų aukštis – per 8 metrus. Jį patiesinom. Nuo žemės atkėlėm ir pastatėm dar tris iš jų. Vienas bene unikaliausios iki šiol matytos konstrukcijos. Keletas šalia esančių kapų iškapstyti. Darbo čia būtų visiems pakakę geram pusdieniui, o mes teturėjome dvi valandas. Visgi padarėme ir šitą vietą šviesesne. Pasirodo, kad esame tauta, turinti kapinių architektūros talentą ir visada žvelgiantys į Vakarus, namo...

Vakarop grįžome į Taštypą. Čia svetingai savo lovas pasiūlė vietinės mokyklos bendrabutis. Tik tą vakarą nuotaikas kiek apkartino nemalonus vietinės gyventojos išsišokimas. Istorija yra gyva.

Liepos 27 diena:

Iš pat ryto tikra mūsų prieglauda tapusiame muziejuje pažadino muzika, kuri, pasirodo, ir už 5000 kilometrų yra žavi, ritminga ir artima lietuviškai klausai. Iš trejeto pagaliukų vietinė gyventoja išgavo arklių jojimą, o tristygiu vietiniu instrumentu išgautas ritmas net užsupo.

Mažieji Arbatai – dar viena mūsų stotelė. Čia, kaip ir visur, krūmai, vešlūs medžiai, dygi žolė, aklinai dengia tarpukario Lietuvos palikimą. Tie kryžiai, kurių jau dešimtis atkėlėm nuo žemės paviršiaus, jaunos pirmosios mūsų šalies palikimas. Tai lyg istorijos veidrodis šioje žemėje. Pas mus jo jau nebeliko. Kiek pavyko išsiaiškinti, jų vėliau statyti paprasčiausiai nebebuvo madinga, tad pačioje Lietuvoje jie buvo išversti ir niekas nebeturi progos išvysti, kaip buvo ženklinami lietuviški kapai. Kryždirbystės meistrų palikimas išliko tik Sibiro platybėse, o mes jam visomis išgalėsime šiandien stengiamės suteikti ilgesnį laiką.

Iš brūzgynų išlaisvinome apie 12 kapų. Tačiau svarbiausia šios dienos misija buvo atrasti dar gyvą lietuvišką dvasią. Čia tebegyvenantys žmonės taip pat mūsų pirmosios valstybės palikimas. Ta kalba, kuria jie šneka, liko nepakitusi, išsaugojusi pamažu nykstančius žodžius, kuriais žmonės susikalbėdavo prieš pusę amžiaus.

Tai nedidelis kaimelis miško papėdėje. Kažkada čia klestėjo miškų ūkis. Gyvenvietė nedidelė, tad kur gyvena lietuviai čia žino kiekvienas. Dar važiuodami į kapines aplenkėme namelį, pro kurio langą žvelgė tigras, o ant laiptelių rymojo senolis. 84 metų Eduardas Zagolskis pasitiko mus su ašaromis akyse ir žodžiais „Pasikalbėsime lietuviškai!“. Sentimentų gimtinei šiuose namuose nedaug. Kiekvienas trokštantis gyventi apsuptas gimtųjų miškų grįžo. Lageriuose kalėjęs, o vėliau pas ištremtus tėvus į Chakasiją atvykęs Eduardas apie tai negalvoja dėl badu ir kančia atsiduodančios jaunystės. Vairuotas autobusas, su lietuvaite susilaukti trejetas vaikų, pastatytas namelis ir užmirštas badas – tai jo biografija, nutikusi čia. Jis dar prisiminė prie upelio prieš dvidešimtmetį atvykusius lietuvius. Čia

daugiau jis jų nebesutiko, o juk taip norisi pakalbėti lietuviškai...Galbūt tik mes ieškome kažko artimo šio žmogaus gyvenimo istorijoje, tačiau išgirstam lietuviškam žodžiui už tiek kilometrų negali likti abejingas. Visas džiaugsmas išblėso užtrenkiant vartelius už kurių liko ašarojantis senolis. Jis žino, kad daugiau iš Lietuvos jo niekas nebeaplankys. Tiesa, čia lietuvių būta ir daugiau, tačiau visi grįžo.

Vakare grįžtame į Abakaną. Ten, kur iš pat pradžių išpūstomis akimis stebėjomės dėl kriauklės, dušo ir tualetu viename, o dabar viskas atrodė taip civilizuota, gražu ir žemiška, kaip ir gatvės su daugybe žmonių.

Liepos 28 diena:

Sostinėje neužtrukome. Tačiau radome valandėlę laiko padaryti tai, apie ką, pasirodo, Taštype žmonės nebuvo nė girdėję. Suradome paštą ir išsiuntėme atvirlaiškius. Taip pat spėjome atiduoti duoklę ir savo smalsumui. Pamatėme parke gazuoto vandens aparatus, senąsias karuseles, greitomis perbėgome turgų. Netgi suradome Chakasijos istorijos muziejų, kur pilna įvairiausių įdomybių. Turininga priešpietė. Tačiau noras vėl atsidurti ten, ko atvažiavome, tiesiog stingdo.

Įsikūrėm paežerėje, kur beržai tokie balti, kad nuėjus prinešti malkų tampa baltu siluetu krūmynuose. Vietiniai gyventojai taip pat įsitaisė savaitgalį leisti prie vandens.

Kadangi turėjau galimybę tam, ko neturėjo pusė likusios komandos – pavaikščioti meškų bryde, per griovius dardėti UAZ ir tvarkyti unikalumu neprilygstančius kapinaites – šį kartą pasisiūliau užleisti savo vietą tiems, kurie neišgyveno to, ką mačiau aš. Tai reikalinga darniam komandos darbui.

Ryt keliamės anksti, kad pasirūpintume vandeniu. Tik sutariau, kad perduosiu fotokamerą, kad bent vaizdai iš Tanzibėjaus kapinaičių kompensuotų dalį tos misijos, kurią ryt praleisiu.

Liepos 29 diena:

Vandens vakar vakare sutarėme kilti puse devintos. Tačiau čia pagal planą nevyksta niekas ir dėl to ši kelionė tik dar įdomesnė. Nors miegojome kaip niekad šiltai ir ramiai, tačiau nosis iš šiltos palapinės iškišti prisireikė gerokai anksčiau nei planavome. Dar per sapną pasigirdo pokšėjimas, šaudymas, keiksmi, paskui drebėti ėmė žemė. Nieko nelaukęs šokau lauk iš palapinės ir... prieš mane šlapias karvės snukis. Iškart už jos stovi vietinis kaubojus su botagu rankoje ir sportiniu kostiumu ir gena gyvulius tiesiai per stovyklavietę. „Labas rytas!“, – mes jam užsimiegojė. Jis nusišypso, atsako tuo pačiu ir išvadinęs tuo pat metu savo snukį į mūsų maisto maišus kišančią karvę smalsute, išnyksta už baltos beržų sienos.

Gerai, kad po šito akibrokšto niekas nenukentėjo, o juk būtų pakakę staiga pabaidyti bet kurį gyvulį ir jis būtų kiaurai perėjęs mūsų laikiną būstą. Miegai, aišku, išsilakstė į visas puses. Kol visi kiti sumigo, trise patraukėm į greta esantį kaimą ieškoti vandens kolonėlės. Čia netrukome dar kartą įsitikinti vietinių gyventojų nuoširdumu ir paprastumu. Turbūt niekad per pastarąsias dienas neteko patirti to, kad ištiesus ranką mašina nesustotų ar pasisveikinus neatsakytų tuo pačiu. Su pilnu bidonu vandens mus pavežėjo greta stovyklaujantys kinologai. Ne gana to, stovyklą išjudinom jų sirena. Kol visi dar tik kilo, priskynėm rytmetinei košei paskatininti laukinių aviečių, kurių čia netrūksta.

Sugrįžę pasakojo Tanzibėjaus kapinėse sutvarkę apie dešimtį lietuviškų kapų. Visi grįžo nuvargę, tačiau neabejotinai pasisėmę ir apmąstę dar daugiau dalykų. Bene didžiausią įspūdį jiems paliko paviršiuje gulėjusi pusė kaukolės, kurią teko vėl užkasti žemėn.

Iš parvežtų fotografijų, panašu, kad viskas buvo įspūdinga ir kaip jau tapo įprasta, kaskart vis kitaip. Metalinės tvorelės, eglynai – tai su kuo mūsų įnagai dar nebuvo susidūrę. Mirusiųjų kapus žymėjo gracingumu ir išmoningumu išsiskiriantys kryžiai.

Nors kasnakt pamiegame vos po keletą valandų, visi kartu esame čia tik kartą gyvenime. Tad turiningi pokalbiai vis kitomis temomis ir su kitais žmonėmis to verti. Jėgų pilnai atlikti tai, ką planavome, čia pakanka. Pakanka jų ir tam, kad susikaupusios emocijos ir įspūdžiai pamažu apverstų ir vidinį pasaulį aukštyn kojomis. Nors tai tik prasideda. Visko tiek daug...

O kur dar niekad gyvenime nematytos žvaigždės. Jų čia begalybė. Skliauto, po kuriuo kasnakt užmiegame, žodžiais neapibūdinsi.

Liepos 30 diena

Šį kartą kelionė truko kone visą dieną. Stovyklą įsirengti pasisekė tik vakare. Taip dviem sakiniiais būtų galima apibūdinti paskutinį ekspedicijos sekmadienį. Visgi šiandien pasitaikė bene dinamiškiausia diena.

Puiku, kad kilome be galvijų išpuolio. Po vakarykščio incidento, kai į ežerą sušoko visa karvių banda, į jį niekas lįsti nebenorėjo. Po pusryčių palikome pakrantę ir leidomės į kelią. Vėl Abakanas. Liko vos dvi dienos. Tad turėjome išspręsti dilemą: važiuoti už beveik 400 kilometrų esančios Saralos link ar vykti į čia pat esantį Ust Abakaną. Labai nudžiugau dėl pastarojo pasirinkimo. Dar prieš misiją su Eugenijum ir Vytautu važiavome susitikti su Šilutėje šiuo metu gyvenančiais tremtiniais. Jie buvo atvežti į šią vietovę. Iš jų lūpų išgirsti pasakojimai mintyse braižė apylinkių kontūrus, tačiau labiausiai intrigavo vieno šių tremtinių, Broniaus Buržiaus, prašymas atrasti jo čia palaidotų dviejų sūnų kapą. Tai mūsų ekspedicijai būtų suteikę ne tik papildomą adrenalino porciją, tačiau ir daug didesnę prasmę.

Apsisprendimą dar labiau sutvirtino tai, kad žinojome miestelyje gyvenant lietuvių kilmės asmenų. Be jokios abejonės, lietuviško žodžio alkio anaipol nebuvo numalšinę.

Už vos keliasdešimt kilometrų nuo sostinės didžiulėje teritorijoje plytinčios Ust Abakano kapinės tapo visų dalyvių išbandymų arena. Galvas svilinant alinančiam karščiui turėjome išsiskirstyti po didžiulę teritoriją ir ieškoti lietuviškų kapų, kurių tikrai nežinojome, ar čia dar esama. Po keletos valandų turėjome grįžti nieko nepesę. Keletas katalikiškų kryžių, kuriuos atradome, neliudijo apie čia palaidotus tautiečius. Milžiniška teritorija ir šalia tekantis Jenisiejus neabejotinai slepia praeities liudijimus, tačiau laikas ar kokie kiti veiksniai jų nebeleidžia prikelti į šiandieną. Nieko neradome. Tačiau ieškojome. Į Lietuvą parvešime ne tik liudijimą, tačiau ir savo pastangas.

Situacija dar labiau apsivertė aukštyn kojomis, kai sužinojome, kad į patį miestelį važiuoti mums taip ir nepavyks. Deja, ir vėl grįžtame į sostinę. Dilema virto verdiktu. Vykstame į Saralą. Ilgas kelias ir vakarėjantis dangus verčia skubėti.

Visgi šita diena dar labiau praturtino apmąstymus, kuriuose nenoromis vis labiau skęstu. Vos keletą savaičių prieš ekspediciją girdėjome neįtikėtinus pasakojimus apie šias vietas, o dabar lyg nusileidome ant žemės ir negalime pagalvoti, kad gali būti kitaip. Nei kapo vaizdinių, nei kitų išlikusių ženklų iš čia į mus atidžiai stebinčių tremtinio dalių čia patyrusiems žmonėms neparvešime. Tačiau mažą misiją, kurią atsivežiau iš Lietuvos, įvykdžiau.

Liepos 31 diena:

Kadangi Saralą pasiekėme jau temstant, neturėjome laiko net apsižvalgyti. Žinojome, kad šiandien laukia ilgas, beveik 40 kilometrų žygis į netoliese esančią nuo žemės paviršiaus jau nunykusią Cibulos gyvenvietę.

Diena pasirodė gaivi, tačiau vėl grįžtame į taigą. Šįkart į pačią tikriausią. Bent jau tiek žinojome prieš išeidami. Nušienautos pievos, ledinis upelio vanduo ir besitvenkiantys debesys virš greta stūksančių kalnų – tokia vizija lydėjo visą kelią iki pat miškų. Juose vingiuojantį keliuką pakeitė klampūs purvynai, o šieno kauges – didžiulių medžių sienos. Kai pagaliau priėjome didžiulę proskyną, kurioje, pasirodo, vos prieš keliasdešimt metų gyvybe pulsavo didžiulė gyvenvietė, dabar apniko keistos ir neįtikinamos mintys, kad čia aplanai kažkieno būta. Mano ūgį siekianti žolė, susipynusi augmenija ir nepražengiami miškai natūraliai kėlė klausimą, kaip į tokią pat vietą atvežti tremtiniai čia turėjo išgyventi. O gyveno, mylėjo, džiaugėsi, tuokėsi, gimdė vaikus ir laukė sugrįžimo.

Kapinaičių nė ženklo, tačiau nutuokėme, kur jos turėtų būti. Tiesa, paieškų plotas tęsėsi keleto kilometrų ilgio šlaite. Tad pasidalinę į keletą grupelių leidomės jų ieškoti... dvi valandas. Tiek laiko bergždžiai braudamiesi per tankią augmeniją bandėme atrasti kapinaites. Vietomis apdegę medžių kamienai dar labiau nei išžvalgytas plotas laidojo viltis čia kažką atrasti. Klajonės, nutrintos kojos ir žliaugiantis prakaitas savo nedavė. Turėjome pusdienį sugaišę ir neatradę tų aštuonių lietuviškų kapų, kuriuos čia turėjome aptikti, palikti šią vietą. Visgi neįtikėtina, kaip čia žmonės kūrė savo gyvenimą ir sapnavo namus. Neįtikėtina.

Grįžtant į stovyklavietę pakelyje sutikome Saraloje gyvenantį ir su dalimi mūsų dar ryte susipažinusį lietuvį Juožą. Nuo penkių metų čia gyvenantis ir vos keletą lietuviškų žodžių beprisimenantis dabar jau septyniasdešimtmetis Juozas patvirtino išankstines mūsų prielaidas, kad kapinaitės buvo būtent toje vietoje, kur pirmiausia jų ir ieškojome. Tačiau tiek lietuvis,

ties ir aplink gulėję nuodėguliai liudija, kad kapinaites greičiausiai bus pasiglemžusi ugnis. Be galo apmaudu, kad bent ženklų, jog jų čia būta, taip ir neradome.

Juozas džiaugiasi, kad mes čia ir tai mums rodo kaip tik išgali. Atvežtas kibiras bulvių, stiklainis agurkų, žirnių ir pagalba kokia tik gali. Net motociklu pavežėjo. Visas kaimas dabar žino, kad mes pas jį atvažiavom. Tiesa, Saraloje gyvena ir dar viena lietuvė. Šiandien iš pat ryto pavyko su ja susitart, kad ryt ją aplankysime. Susitikimas tikrai bus įdomus, nes ji puikiai kalba lietuviškai. Šauni tikrosios ekspedicijos pabaiga.

„Penki balai“, – tokį ekspedicijos vadovo G.Alekno įvertinimą išgirdome savo atžvilgiu. Ar gali dar kažkas labiau emociškai „pakrauti“ neišsivaizduoju, tačiau tiksint paskutinėms valandoms išgirdome puikų savo darbo, pastangų ir indėlio į istorinės atminties išsaugojimą įvertinimą. Reiškia, kaip ir žinojau, niekas čia nenueis veltui ir niekas niekada nevyksta be reikalo. Paskutinės žvaigždės virš galvos, paskutinis laužas ir visų nuvargusios šypsenos. Tik galvoje, kai atrodo, kad viskas jau turėtų dėti į vietas – visiškai sumaištis. Tiek dalykų čia suprasta ir kiek jų dar ateis į galvą, bijau spėlioti. Kol kas – tai gyvenimo kelionė, tiesianti kelią į kitoki, geresnį ir išmintingesnį pasaulį.

Rugpjūčio 1 diena:

Šiandien mūsų tikslas – paskutiniosios, Saralos kapinaitės. Pačiame kaimelyje esančias ir mūsų stovyklavietės pašonėje esančias kapines dar vakar aptvarkė dalis grupės, nesileidusios į žygį Cibulos link. Liūto dalį darbo jie čia tikrai nuveikė. Didžiulėse krūvose pūpsos nugenėtos šakos, aplink tvarkinga. Dabar turime pastatyti kryžius, sukalti tvoreles ir su paskutiniu plaktuko stuktelėjimu žinosime, kad padarėme viską, ką galėjome.

Iki pusiaudienio viskas buvo baigta. Su Mantu įkalėme paskutinę vinį į tvorelę, kuri laikys kryžių. Tai buvo viskas. Paspaudę rankas atsisveikinome su G.Alekna. Labai tikiuosi, kad

kada vėl susitiksimė. Ir su visais, kad dar bent kartą pavyktų būti kartu. Nostalgija pastarosioms dviem savaitėms liejasi per kraštus.

Dabar liko paskutinis mūsų tikslas – susitikimas su lietuve Valerija. Deja, rimtų sveikatos problemų turinti moteris šįkart mums vartelių taip ir neatvėrė.

Per ekspedicijos aptarimą pasakiau maždaug šitaip: Visa kelionė man buvo vienas, didžiulis apmąstymas. Kasdienybėje rutinos vedamas esu kiek smarkesnis, tačiau čia atvažiavau tam, kad viskas apsiverstų aukštyn kojomis. Noriu, kad išsipildytu iš Lietuvos atsivežtas mano tikslas – tapti geresniu. Supratau, kodėl mes čia. Žinau, kad mus čia atvedė tu, kurių kapines diena iš dienos tvarkėme, Tėvynės ilgesys. Jis taip ir neužgeso. Esu be galo laimingas, kad su visais šitais žmonėmis tai ir pavyko. Grįšiu kitoks. Kiek – nežinau, kadangi dabar galva ūžia kaip bičių avilys. Pakanka vien to, kad suprastum, jog diena iš dienos mes pykstame, nervinamės ir esame nepatenkinti dėl tokių smulkmenų, kurių čia nėra ir nebuvo. Jos turi išnykti ir mums iš galvos. Man išnyko. Dabar labiausiai nenoriu grįžti į įprastas vėžias. Tačiau tikrai žinau, kad bent iš dalies į jas ir negrįšiu, nes čia viskas sugriuvo ir dabar galiu savo pasaulį klijuoti ant tvirtesnių pamatų.

Rugpjūčio 4 diena:

Tie žemiški dalykai – lova, įprastas maistas, gatvės ir žmonės – kurie, galvojau, kad grįžus suteiks malonumą, jie kažkaip pasikeitė. Atsirado daug vertingesnių ir reikšmingesnių dalykų. Aš tikiu, kad nuo šiandien jais galėsiu dalintis su visais aplink.

Monika, Ieva ir aš – trys ekspedicijos „Misija Sibiras’12” dalyviai, projekto ambasadoriai politinių kalinių ir tremtinių sąskrydyje Ariogaloje. Niekada gyvenime čia nesu buvęs. Žmonės su ašaromis akyse prieina ir dėkoja už tai, ką padarėme. Netgi domisi, ar buvome Balachtaše, kitiems pasakoju apie Ust Abakaną, apie tai, ką ten darėme, matėme, patyrėme ir

kodėl ten važiavome. Dar kartą įsitikinome, kad viskas buvo ne veltui ir nieko be reikalo niekada nevyksta.

Kai organizatoriai paprašė pasveikinti renginio dalyvius, ant scenos į mus žvelgiančius tūkstančius akių kreipiausi su dėkingumu ir džiaugsmu, kad visi jie yra pavyzdys mums, jauniems žmonėms. „Kaiėjome per, atrodo, nežengiamą taigą ir patekome į proskyną, kur žolės aukštesnės už mane, o medžiai persipynę taip tankiai, kad be įrankių jų neaplenksi, nė vienas neįsivaizdavome, ką darytume čia išmesti į nežinią. O jūs ten gyvenote, mylėjote, džiaugiatės ir patyrėt skausmo akimirkas, tačiau svarbiausia – sugrįžote. Tie, kurie negrįžo, atvedė mus į tas vietas, tapusias Jūsų gyvenimo dalimi. Tad ačiū, nes Jūs esate mūsų tautos stiprybė. Ačiū už tai, kad mes, jauni žmonės, turime į ką lygiuotis“.

Nuo šiandien viską įdėsiu tam, kad bent mažas sraigtelis apsiverstų visų mūsų galvoje.